

Nr 207.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till Mälarens reglering m. m.; given Stockholms slott den 25 april 1941.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF.

Fritiof Domö.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 25 april 1941.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med chefen för finansdepartementet anför föredraganden, statsrådet Domö:

I 1941 års statsverksproposition (IX H. T. punkt 140) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Grundförbättringar: Bidrag till Mälarens reglering för budgetåret 1941/42 beräkna ett reservationsanslag av 375,000 kronor. Jag torde nu få ånyo anmäla frågan om anslag för berörda ändamål jämte därmed sammanhängande spörsmål.

Vattenståndet i Mälaren är utsatt för betydande växlingar, beroende på att sjön mottager vatten från ett mycket stort nederbördsområde men har ett relativt trångt utlopp och så ringa fallhöjd, att Östersjön emellanåt bestämmer sjöns lågvattennivå. I fråga om en sjö av Mälarens storlek, med dess mångenstädes låga, till stor del uppodlade och tätbebyggda stränder

samt med dess avsevärda båttrafik måste givetvis betydande fluktuationer i vattenståndet och i samband därmed stående företeelser medföra kännbara olägenheter. De större högvattenstånden ha orsakat jordbrukarna och vissa industriidkare svåra förluster samt medfört skador å kajer, vägar och andra anläggningar. Inträffande lågvattenstånd ha medfört svårigheter för båttrafiken i de delvis trånga och grunda farlederna samt inverkat förstörande å undergrunder för byggnaderna i städernas lägre delar. Slutligen har den tidtals förekommande starka uppströmmen från Saltsjön till Mälaren medfört sanitära vådor genom uppspolning av kloakvatten samt genom saltsättning av dricksvattnet.

Frågan om en reglering av Mälarens vattenstånd har sedan mycket lång tid diskuterats och vid skilda tillfällen varit föremål för utredning. I detta sammanhang må allenast erinras om följande beträffande det arbete på frågans lösning, som nedlades av Mälarens regleringskommission och Mälardelegationen.

Närmast med anledning av Mälarens ovanligt höga vattenstånd våren 1924 tillsattes med Kungl. Maj:ts godkännande den 6 juni nämnda år en särskild kommission, Mälarens regleringskommission, med uppgift att utarbeta plan för Mälarens reglering och vad därmed ägde samband. I utlåtande till Kungl. Maj:t den 27 november 1925 framlade kommissionen ett förslag, enligt vilket högvattenståndet, som år 1924 steg till 5.45, skulle sänkas till högst 4.7, lågvattenståndet, som normalt är 3.8, skulle höjas till 4.0 samt ett normalvattenstånd skulle åstadkommas på ungefär samma höjd som det förutvarande medelvattenståndet eller 4.2, allt räknat i meter över slusströskeln i Stockholm. Förslaget innefattade i fråga om erforderliga byggnadsarbeten dels dammanläggningar i Stora Norrström, Stallkanalen (Lilla Norrström) och Södertälje kanal, dels rensningar i Norrströms båda grenar, dels ock tappningsanordningar i slussen vid Karl Johans torg; dessutom skulle i viss utsträckning tappning äga rum även i Hammarbyleden. Kommissionen beräknade båtnaden av regleringen till 4.8 miljoner kronor och kostnaden till 1.8 miljoner kronor (för jordbruket 1.76 respektive 0.7, Stockholms stad 1.7 respektive 0.7, övriga städer m. fl. 0.42 respektive 0.1, industrier 0.35 respektive 0.1, ägare av hus och tomtmark 0.18 respektive 0.075, ägare av strömfall 0.002 respektive 0.001 samt staten 0.34 respektive 0.124, allt miljoner kronor). Statens bidrag till en reglering enligt kommissionens förslag kan uppskattas till något över 0.5 miljon kronor, då till andelen i kostnaden för regleringens genomförande skulle komma dels statens andel såsom jordägare, dels statsbidrag till övriga ägare av jordbruksmark, uppgående till 50 procent av deras kostnadsandel, dels odlingslån av samma storlek. Regleringen skulle genomföras såsom ett tvångsregleringsföretag, grundat på ansökan av mark- och strömfallsägare med anslutning av staten, städer och andra kommuner, vilka skulle förbinda sig att mot delaktighet i företaget lämna vissa anslag till regleringens utförande. Statens insats skulle för tillfället bestå i att förskjuta kostnaden för en förhandlingskommission, som borde tillsättas för att åstadkomma den erforderliga anslutningen samt åvägbringa nyssberörda åtaganden av städer m. fl.

Med anledning av kommissionens förslag avlät Kungl. Maj:t proposition, nr 196, till 1926 års riksdag med framställning om ett anslag å 50,000 kronor till förutnämnda förhandlingskommissions verksamhet, vilken proposition bifölls av riksdagen (skr. nr 280). Den 29 juni 1926 uppdrog Kungl.

Maj:t åt en delegation av tre personer, Mälardelationen, att på grundval av kommissionens förslag upptaga förhandlingar med intressenterna i det tilltänkta regleringsföretaget samt att till Kungl. Maj:t inkomma med fullständig plan för företagets genomförande. Då Mälardelationen ansåg det tveksamt, huruvida den majoritet bland jordbrukarna kunde uppbringas, som erfordrades för regleringens genomförande såsom tvångsregleringsföretag, upptog delegationen till undersökning, huruvida regleringen skulle utan tvångsanslutning av jordägarna kunna komma till stånd genom samverkan mellan Stockholms stad och staten såsom ägare till Mälarens utlopp i Stockholm respektive Södertälje och med frivilliga bidrag från Mälarestäderna samt jord- och markägare. Ett dylikt förändrat förfaringssätt beräknades medföra en sänkning av kostnaderna från 1.8 till 1.4 miljoner kronor; kostnaden avsågs skola delas mellan staten och Stockholms stad.

Sedan Mälardelationen anmält, att överenskommelse med Stockholms stad icke kunnat träffas, beslöt Kungl. Maj:t den 24 oktober 1930, att delegationens verksamhet skulle upphöra. Emellertid ledde delegationens arbete såtillvida till resultat, att Stockholms stad i samband med byggandet av Riksbron i Stockholm beslöt vidtagande därstädes av rensningar och anordningar i övrigt, som voro erforderliga för en dammanläggning under bron vid en eventuell framtida reglering av Mälaren. På grund härav har vid utförandet av nämnda bro träffats sådana anstalter, att en rörlig, helt under vatten belägen dammanordning kan inläggas.

Därefter upptogs frågan om en reglering av Mälaren av en i syfte att främja regleringens förverkligande år 1935 bildad förening, omfattande jord- och markägare samt representanter för Mälarestäderna och andra intressenter i företaget. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 27 januari 1936 framhöll denna förening, Mälarruleringsföreningen, att sådana ändringar inträtt med avseende å förutsättningarna för genomförande av en reglering av sjön, att en förnyad behandling av frågan syntes motiverad. Föreningen anförde härom i huvudsak följande.

De för regleringen nödvändiga arbetena syntes numera inskränka sig till inläggandet av en rörlig dammlucka under Riksbron. De fordringar på ökade tappningsmöjligheter vid Karl Johans torg, som framförts i tidigare regleringsförslag, vore numera tillgodosedda genom att i samband med slussområdets omdaning dels den gamla avloppskanalen (Polhemsslussen) slopats och den förutvarande slussen omdanats till avtappningskanal, dels ock en ny trafiksluss anlagts, som även i viss utsträckning syntes kunna tagas i anspråk för tappningsändamål. Till följd av de ökade tappningsmöjligheterna vid Karl Johans torg vore även de av Mälarkommissionen ifrågasatta rensningarna i Norrströms båda grenar ovanför och under Norrebro mindre behöfliga. Ej heller behövde den av kommissionen ifrågasatta dammen i Stallkanalen komma till stånd, då lågvattenstånden enligt en numera verkställd utredning kunde hållas uppe även utan en sådan damm. Denna utredning hade även givit vid handen, att dammen i Södertälje kanal kunde tillsvidare undvaras.

Med anledning av det förändrade läget hade Stockholms stads hamnstyrelse ägnat frågan om åtgärder för Mälarens reglering förnyad uppmärksamhet och framlagt förslag till mera begränsade åtgärder, enligt vilka tappning skulle äga rum genom Stora Norrström, Stallkanalen, den nya tappningskanalen och den nya slussen vid Karl Johans torg samt kulverten vid Hammarbyleden, medan Hammarbyslussen och Södertälje kanal even-

tuellt skulle kunna tillgripas vid exceptionellt höga flöden. De i förslaget åsyftade regleringsåtgärderna hade kostnadsberäknats till 600,000 kronor, därav för dammanläggningar, inberäknat förberedande anordningar, 416,000 kronor, kapitaliserade drift- och underhållskostnader 72,000 kronor, nuvärdet av förnyelsekostnader 43,000 kronor samt uppskattade skadestånd och rättegångskostnader 69,000 kronor.

För att i möjligaste mån förenkla ärendet och undvika de stora utredningskostnaderna för skada och nytta å mark borde man enligt föreningens mening avstå från jordbruksintressets bidrag till kostnaderna och låta dessa bestridas av staten och staden, förslagsvis med hälften vardera. För att vinna syftet att undvika utgifter för beräkning av skada å mark erfordrades emellertid, att i största möjliga utsträckning godvilliga uppgörelser kunde erhållas med markägarna, genom vilka dessa, mot att de befriades från skyldighet att deltaga i kostnaderna för företaget, medgäve dettas genomförande antingen utan ersättning eller, därest markägare erhöle enbart eller övervägande skada av företaget, mot en viss skälig ersättning. Införskaffandet av dessa medgivanden borde anförtros åt föreningen, som även skulle ha att bevaka medlemmarnas intressen vid regleringsförslagets utarbetande, vid frågans fortsatta behandling och vid vattendomstolen samt att insamla förbindelser om eventuella frivilliga bidrag från Mälarestäderna, jord- och markägare samt industrier.

Föreningen, som uppskattat omkostnaderna för nämnda arbete till 50,000 kronor, hemställde att till desamma erhålla ett statsbidrag av 25,000 kronor på villkor att Stockholms stad för samma ändamål bidroge med lika stort belopp.

På förslag av Kungl. Maj:t beslöt 1936 års riksdag (prop. nr 157; r. skr. nr 132) att från statens avdikningsanslag anvisa ett statsbidrag av högst 25,000 kronor till åtgärder för Mälarens reglering. I propositionen gjorde föredragande departementschefen följande uttalanden, mot vilka riksdagen icke hade någon erinran:

Till frågan om statens deltagande i det blivande företaget torde slutlig ställning ej böra tagas nu. På en punkt torde det dock vara nödvändigt att principbeslut fattas i förevarande sammanhang. Föreningens förslag innebär, att de av företaget berörda markägarna med undantag av staten och Stockholms stad skulle befrias från andra kostnader för företaget än sådana som de ville frivilligt åtaga sig. Skola uppgörelser kunna träffas med markägarna och tvångsreglering sålunda undvikas, lär det vara nödvändigt att tillförsäkra markägarna nu angivna förmån. Såsom ett skäl för att staten ikläder sig viss del av de kostnader, vilka eljest skolat drabba de enskilda intressenterna, må även åberopas, att, om företaget genomfördes såsom torrlägningsföretag, bidrag till sagda kostnader skulle komma att utgå från statens avdikningsanslag. Genom den nu ifrågasatta ordningen inbesparas denna utgift. Jag tillstyrker därför, att vid förhandlingarna med markägarna må förutsättas, att de sistnämnda icke skola behöva svara för några med företaget förenade kostnader. De, vilka driva berörda förhandlingar, böra givetvis låta sig angeläget vara att söka av markägarna i gengäld erhålla medgivande till företagets genomförande på billigast möjliga villkor.

På resultatet av utredningens arbete får slutligt bero, huruvida staten skall lämna sin medverkan till företaget, ävensom, därest så finnes böra ske, i vilken omfattning dylik medverkan skall äga rum. De avtal, som på grundval av förhandlingar med intressenterna kunna komma till stånd, böra alltså få formen av utfästelser från dessas sida på de villkor, som nysst tillstyrkts, men icke göras för staten under alla omständigheter bindande.

Genom beslut den 30 april 1936 anvisade Kungl. Maj:t nämnda belopp, 25,000 kronor, till Mälarregleringsföreningens förfogande för åstadkommande — på grundval av föreningens förslag och under iakttagande av vad föredragande departementschefen anfört till statsrådsprotokollet — av preliminära uppgörelser med de av regleringen berörda markägarna, anskaffande av frivilliga bidrag till företagens genomförande samt främjande i övrigt av företaget. Föreningen ålades därjämte att efter förhandlingar med representanter för Stockholms stad inkomna till Kungl. Maj:t med det förslag till avtal med staden angående regleringens genomförande och fördelningen av kostnaderna därför, vartill förhållandena kunde föranleda.

I skrivelse den 9 april 1941 har *Mälarregleringsföreningen* med redogörelse för sin verksamhet överlämnat förslag om statsbidrag till Mälarens reglering i enlighet med ett skrivelsen bilagt förslag till avtal mellan Kungl. Maj:t och kronan och Stockholm stad angående regleringens genomförande och fördelningen av kostnaderna därför.

Rörande arbetet med insamlande av förbindelser från strandägare har föreningen anfört i huvudsak följande.

Strandfastigheternas antal befanns uppgå till omkring 4,140. Av dessa fastigheter tillhörde ett betydande antal staten men omkring 2,500 privata ägare; i stor utsträckning voro fastigheterna utarrenderade. I nämnda siffra äro ej de strandfastigheter medräknade, som tillhörde Stockholms stad och de större Mälarstäderna eller privata strandägare i dessa städer.

Föreningen uppmanade strandägarna att underteckna ett formulär innehållande förbindelse att, under förutsättning att före den 1 juli 1940 hos vattendomstolen gjordes ansökan om tillstånd att reglera Mälarens vattenstånd i huvudsaklig överensstämmelse med angiven plan, medgiva, att regleringen finge genomföras utan ersättning till undertecknaren för skada, olägenheter eller kostnader, dock på villkor att undertecknaren icke skulle behöva vidkännas några kostnader vare sig för företagens genomförande, skötsel eller underhåll, för utredningar och ärendets behandling vid domstol eller för bevakande av egen rätt genom Mälarregleringsföreningens försorg, att regleringen bleve genomförd före den 1 januari 1943, samt att det genom domstols utslag eller eljest på betryggande sätt bleve sörjt för att regleringen komme att utan kostnad för fastighetens ägare för all framtid vidmakthållas och skötas enligt planen. Förbindelserna insamlades genom länskommittéer och Ortsombud; för kronans egendomar samlades förbindelser genom domänstyrelsen, och från vattenfallsstyrelsen, Uppsala universitet och vetenskapsakademien lämnades förbindelser direkt till föreningen.

Resultatet av insamlandet av förbindelser har visat, att ett starkt intresse för regleringens genomförande finnes hos strandägarna. De strandägare, som ej kunnat anträffas eller i övrigt ej avlämnat förbindelse, äro relativt få och utgöras, förutom av en del villa- och tomtägare samt ägare till gemensamma båtplatser, av ett 80-tal egentliga jordägare samt jord- och fiskearrendatorer. Ett 10-tal av dessa har ansett sig få övervägande skada genom regleringen och begärt ersättning därför.

Insamlandet av förbindelser hade i huvudsak genomförts på våren 1937. Föreningen hade därefter föreslagit Stockholms hamnstyrelse att underställa vattendomstolen ansökan om Mälarens reglering i huvudsaklig överensstäm-

melse med den förut uppgjorda planen, i vilken likväl efter samråd med chefen för jordbruksdepartementet gjorts den ändringen, att jämväl en rensning i botten mellan Riksbron och Norrbro skulle ske. Tappningsplan och övriga för ansökan hos vattendomstolen erforderliga handlingar utformades i samarbete med hamnstyrelsen, och förteckningar iordningställdes läns- och sockenvis med uppgift på dem, som lämnat förbindelse, liksom på dem, som begärt ersättning. Ärendets framläggande inför vattendomstolen blev emellertid uppskjutet på grund av vissa utredningar av Stockholms vattenledningsverk, som i yttrande den 30 mars 1938 uttalade farhågor att regleringsförslaget skulle medföra så stora fördelar för jordbrukarna, att intresset för en fullständig reglering skulle försvinna; vattenledningsverket hade funnit, att det till förhindrande av saltvatteninströmning till stadens vattenledningsintag i Mälaren framdeles kunde bli nödvändigt att avstänga även Stallkanalen vid uppsjö, och önskade därför rätt för staden att anlägga damm i Stallkanalen. Stadens industriverksstyrelse godkände den 17 juni 1938 ett av föreningen framlagt förslag, enligt vilket staden skulle till vattendomstolen inlämna, förutom det föreliggande regleringsförslaget, även ett förslag till en andra etapp, avseende ytterligare reglering av Mälaren till en omfattning motsvarande Mälarkommissionens förslag av år 1925; denna andra etapp — vid vilken skulle tillkomma en dammbyggnad i Stallkanalen och vissa rensningar — skulle komma till stånd först vid en senare, för staden lämplig tidpunkt samt i den ordning och inom den tidrymd, som av vattendomstolen kunde bestämmas. Sedan hamnstyrelsen verkställt en ny, omfattande utredning, avgiven den 8 februari 1939, fördes mellan föreningen och stadens representanter under våren, sommaren och hösten 1939 förhandlingar, utmynnande i definitiva förslag till tekniska anordningar och tappningsbestämmelser m. m. Därvid utarbetades tappningsbestämmelser för den andra etappen och omarbetades tappningsbestämmelserna för den första etappen, så att denna i fråga om regleringsresultatet fördes tillbaka till det, som angivits i 1936 års plan; vissa inskränkningar gjordes i tappningen genom Mälarens utlopp i Stockholm, vilka dock kompensades av en rensning, omfattande cirka 2,300 m³, som skulle utföras i botten av Norrströms norra gren mittför »puckeln» mellan Riksbron och Norrbro. Härefter inlämnade hamnstyrelsen i december 1939 till Österbygdens vattendomstol ansökan om reglering av Mälaren; därigenom hade det i strandägarnas förbindelser utsatta villkoret om tiden för ansökans ingivande uppfyllts.

Beträffande innebörden av regleringsförslaget må nämnas följande.

Det hade tidigare utretts, att den minsta kostnaden skulle uppstå, om företaget formellt genomfördes enligt vattenlagens 5 kap. såsom ett farledsmål, och hamnstyrelsens ansökan avsåg därför tillstånd för staden att till förbättrande av förhållandena och vattenhushållningen i farlederna genom staden mellan Mälaren och Saltsjön reglera avrinningen av Mälaren samt utföra därför erforderliga dammar och rensningar i Norrström. Regleringen skulle verkställas i två etapper, den första avseende en partiell och den andra en fullständig reglering av vattenavrinningen. Med den partiella regleringen

vore avsett att ernå, att högsta vattenståndet hölles omkring 4.90 meter och i intet fall finge överstiga 4.95 meter samt i övrigt sänktes minst i huvudsaklig överensstämmelse med 1936 års plan, att normallåg vattenståndet i allmänhet hölles vid omkring 4.10 meter samt att lägsta vattenståndet i allmänhet icke skulle understiga 4.0 meter; för vinnande av detta resultat skulle en dammanläggning anordnas vid Riksbron och vissa rensningar företagas i Norrström. Med den fullständiga regleringen avsåges att hindra högvattnet att stiga över 4.70 meter — medan i övrigt samma normallåg vattenstånd och lägsta vattenstånd skulle hållas som vid den partiella regleringen — ävensom att helt hindra uppström; för detta ändamål skulle en damm uppföras över Stallkanalen på en plats omkring 30 meter väster om den västra bron över kanalen, varjämte vissa rensningar skulle företagas i denna.

Enligt tappningsbestämmelserna för den första etappen skulle vattnet vid vårflöden i första hand framsläppas genom Norrströms grenar, avtappningskanalen vid Karl Johans torg och kulverten vid Skanstull. Därefter skulle tillgripas tappning genom den nya Karl Johansslussen de år, då man på grund av stort vattenvärde av snömagasin och nederbörd väntade kraftigare vårflöde, varvid tappning — ned till vattenståndet 4.20 meter — skulle påbörjas tidigare, ju större detta vattenvärde vore; i vart fall skulle tappning ske genom Karl Johansslussen, då vattenståndet stigit till 4.65 meter. Hammarby- och Södertäljeslussarna skulle öppnas för tappning, då vattenståndet stigit till 4.80 meter, dock med rätt för dem, som handhade skötseln av slussarna, att så begränsa tappningen, att sjöfarten i Hammarbyleden och Hammarbyhamnarna samt i Södertälje kanal ej i större omfattning försvårades. Dammen i Riksbron skulle hållas stängd vid vattenstånd under 4.10 meter och vid uppsjö. Dammluckan skulle emellertid få hållas något under vattenytan för åstadkommande av en vattenridå, som dolde luckan, och därjämte skulle Stockholms stad äga rätt att framsläppa vissa vattenkvantiteter för spolning i Stockholms hamn.

Vid ärendets handläggning har vattendomstolen hållit sammanträden i Stockholm, Västerås, Eskilstuna, Strängnäs och Södertälje, i samband varmed åtskilliga syner företagits. Härunder har det allmänna företräts av kammarkollegium och Stockholms stad av hamnstyrelsen, medan Mälaregleringsföreningen representerat strandägarna och övriga intressenter. I enlighet med 1936 års riksdagsbeslut har Kungl. Maj:t medgivit, att någon gottgörelse för intrång å kronan tillhörig egendom till följd av regleringsanordningarna i Norrström icke skall av kronan fordras. Sedan vattendomstolen jämlikt föreskrift i bl. a. 5 kap. 3 och 7 §§ vattenlagen underställt frågan om regleringen Kungl. Maj:ts prövning, har Kungl. Maj:t den 13 december 1940 tillåtit företaget samt föreskrivit bl. a., att statens meteorologisk-hydrografiska anstalt skall utöva tillsyn av företagens skötsel. Tillika har Kungl. Maj:t förordnat, att vattenfallsstyrelsen såsom förvaltare av den staten tillhöriga Södertälje kanal skulle ställa sig till efter rättelse de för företaget gällande tappningsbestämmelserna, i vad rörde slussen i kanalen.

I utslag den 13 januari 1941 har vattendomstolen med stöd av Kungl. Maj:ts omförmälda beslut lämnat Stockholms stad tillstånd att under villkor och enligt föreskrifter, som i utslaget närmare angivits, till förmån för farlederna genom Stockholms stad mellan Mälaren och Saltsjön verkställa reglering av vattnets avrinning ur Mälaren och därvid för de båda etapperna fast-

ställt tappningsbestämmelser i överensstämmelse med ingivna förslag. Angående innebörden i övrigt av vattendomstolens utslag må nämnas följande.

Genom hydrografiska anstaltens försorg skall å lämpliga ställen anordnas omkring 15 observationsplatser för uppmätning av snömagasin och nederbördsmängder i den omfattning, som erfordras för företagets skötsel i enlighet med tappningsbestämmelserna. Om det skulle visa sig, att nu meddelade tappningsbestämmelser för den partiella och fullständiga regleringen ej skulle giva till resultat de vattenståndsförhållanden i Mälaren, som staden förklarar vara avsikten att ernå, äger part att hos vattendomstolen påkalla erforderliga ändringar av tappningsbestämmelserna.

Regleringen av vattenavrinningen enligt den första etappen skall hava påbörjats före den 1 januari 1943, och arbeten för den fullständiga regleringen skola vara fullbordade inom 10 år från utslaget dag.

I fråga om framställda skadeståndsyrkanden har staden förpliktats att utgiva dels av riksgäldskontoret yrkad ersättning med 120 kronor för skada, som beräknats uppkomma å riksdagshuset, dels såsom ersättning för menlig inverkan på gäddfisket i Mälaren ett belopp av 20,000 kronor, att inbetalas till statskontoret för att ställas till lantbruksstyrelsens förfogande och att användas till åtgärder för tryggnad av gäddfiskets bestånd, dels till en vattenverksägare gottgörelse för viss minskning av tillgänglig, men icke utnyttjad fallhöjd i hans vattenfall med 3,000 kronor, dels i ersättning för markskada till 6 angivna fastigheter tillhopa 2,365 kronor. Vidare har staden förpliktats att i ersättning för rättegångskostnader utgiva tillhopa 370 kronor.

Vattendomstolens utslag har vunnit laga kraft.

I sin skrivelse har Mälärregleringsföreningen framhållit, att det för närvarande endast är fråga om den partiella regleringen. De arbeten, som enligt denna skulle utföras, bestå i huvudsak av dels inbyggande i Riksbron av en dammlucka av järn, driven elektriskt av maskinerier i de kamrar i Riksbrons valv, som iordningställts vid brons byggande, dels utförande av en tröskel för denna lucka, dels ock verkställande av en mindre rensning i Norrström mellan Riksbron och Norrbro.

Med ledning av anbud till Stockholms hamnstyrelse å den rörliga luckan under Riksbron med därtill hörande maskinerier ha kostnaderna för den partiella regleringen beräknats uppgå till sammanlagt 874,330 kronor enligt följande specifikation, vilken upprättats av hamnförvaltningen och föreningens sekreterare i samråd med representanter för vattenfallsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen: Byggnadskostnader för dammanläggning och

rensningar i Norrström:

Provisorisk avstängningsanordning ovanför Riksbron	kronor	8,000
Upprensnings- och muddringsarbeten	»	30,500
Tröskel	»	112,300
Botten- och släntbeklädnader	»	35,200
Rörliga dammen:		
lucka enligt preliminärt anbud	»	164,500
maskineri enligt preliminärt anbud..	»	130,360
stadens egna arbeten	»	35,000
diverse och oförutsedda utgifter ..	»	32,940

Administration, arbetsledning och allmänna omkostnader	kronor	50,000	
Kostnader vid Riksbrons byggande ..	»	36,000	
Rensningar mellan Riksbron och Norrbro, skydd av »puckeln» i Norrström samt säkerhetsanordning för sjöfarten	»	36,000	kronor 670,800
Kapitaliserade drift-, underhålls- och förnyelsekostnader (5 0/0):			
Driftkostnader (per år 750 kronor) ..	kronor	15,000	
Underhållskostnader (per år 2,735 kronor)	»	54,700	
Förnyelsekostnader	»	36,975	» 106,675
Av vattendomstolen utdömda belopp till åtgärder för motverkande av skada å fisket och övriga skadeersättningar			» 25,855
Kapitaliserade kostnader för de prognoser samt den kontroll av regleringens handhavande, som skola utföras av statens meteorologisk-hydrografiska anstalt			» 21,000
			Summa kronor 824,330

Härtill kommer det belopp om 50,000 kronor, varav hälften redan anvisats av statsmedel och hälften av Stockholms stadsfullmäktige till förberedande åtgärder för Mälarens reglering .....

	kronor	50,000
	Summa kronor	874,330.

Föreningen har meddelat, att hamnstyrelsen infordrat nya anbud på luckmaskinerier, vilket syntes komma att resultera i en icke oväsentlig sänkning av kostnaderna, samt att föreningen komme att fortsätta sitt samarbete med hamnstyrelsen för att om möjligt åstadkomma en lägre kostnad.

Rörande sättet för kostnadernas bestridande har Mälaregleringsföreningen upprättat ett skrivelse bifogat förslag till avtal mellan staten och Stockholms stad. Berörda avtalsförslag torde såsom bilaga få biläggas statsrådsprotokollet i detta ärende. Enligt avtalsförslaget skulle staten förbinda sig att såsom bidrag till kostnaderna för regleringens första etapp till staden utbetala hälften av de verkliga kostnaderna för densamma, däri inberäknade bland annat kostnader för lucka med spel enligt inkomna anbud samt de efter 5 procent kapitaliserade kostnaderna för drift, underhåll och förnyelse av dammanläggningen ävensom för den av hydrografiska byrån utövade tillsynen, dock högst 437,165 kronor. Då nämnda belopp innefattar redan anvisade 25,000 kronor, skulle statens återstående bidrag sålunda utgöra högst 412,165 kronor. Då emellertid statens bidrag ej betingades endast av dess eget intresse utan jämväl av hänsyn till de övriga intressen utanför Stockholm, som berördes av regleringen, skulle de frivilliga bidrag, som kunde komma att lämnas av andra intressenter, till hela beloppet utgöra bidrag till fullgörande av statens betalningsskyldighet.

Föreningen har meddelat, att av omförmälda för vissa förberedande åt-

gårdar anvisade belopp av 50,000 kronor hittills använts 43,243 kronor samt att återstoden beräknades åtgå till ännu ej betalda räkningar m. m.

I fråga om storleken av de frivilliga bidragen har Mälärregleringsföreningen i sin skrivelse meddelat följande.

Föreningen har funnit, att frivilliga bidrag vore att påräkna endast från Mälärstäderna, då jordägarna enligt de av dem avgivna förbindelserna befriats från att vidkännas några kostnader i samband med regleringen och de industriföretag, som skulle erhålla mera avsevärd båtnad av företaget, i allmänhet vore belägna invid städerna; i sistnämnda fall borde hänsyn till båtnaden tagas vid bedömandet av Mälärstädernas frivilliga bidrag.

Beträffande Mälärstäderna har föreningen gjort en beräkning av den båtnad, som respektive stad skulle erhålla genom regleringen, vilken beräkning baserats på de utredningar, som i detta avseende utförts av Mälärkommissionen år 1925. Föreningen har föreslagit, att bidrag skulle beviljas med ett belopp, motsvarande hälften av den beräknade båtnaden, sedan båtnadsberäkningen justerats med hänsyn till sådana ändringar i förhållandena, som inträffat efter år 1925. I överensstämmelse härmed ha städerna beslutat lämna bidrag till företaget med sammanlagt 80,430 kronor, nämligen

Arboga	..... kronor	6,500
Enköping	..... »	5,930
Kungsör	..... »	1,000
Köping	..... »	12,000
Mariefred	..... »	1,000
Strängnäs	..... »	3,000
Sundbyberg	..... »	1,000
Västerås	..... »	35,000
Uppsala	..... »	15,000.

Med hänsyn till Mälärstädernas bidrag skulle erforderligt anslag för ändamålet kunna begränsas till 331,735 kronor.

Med hänvisning till innehållet i skrivelsen med därvid fogade handlingar har Mälärregleringsföreningen hemställt, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att *dels* till genomförandet av Mälärens reglering bevilja ett anslag av högst 331,735 kronor, *dels ock* bemyndiga Kungl. Maj:t att med Stockholms stad sluta avtal i huvudsaklig överensstämmelse med det genom föreningens försorg upprättade avtalsförslaget. Föreningen har därvid anfört att, då strandägarnas förbindelser och Mälärstädernas utfästelser avgivits under förutsättning att Mälärens reglering blivit genomförd före den 1 januari 1943, arbetena måste bedrivas sålunda, att huvuddelen av regleringsdammen under Riksbron utfördes under 1941 och insättandet av rörlig dammlucka med maskinerier samt rensning i Norrströms botten mellan Riksbron och Norrbro utfördes under 1942. Då anbud på utförande av dammlucka med maskinerier ej kunde hållas öppet under särskilt lång tid under nu rådande förhållanden med risk för ändringar i särskilt materialkostnader, hade anbuden på dessa delar gjorts bindande till den 5 maj 1941; för att regleringen skulle kunna bli genomförd inom föreskriven tid och grunderna för kostnadsberäkningen ej skulle ändras, vore därför synnerligen önskvärt, att riksdagens beslut i ärendet fattades före nämnda

datum. Stockholms hamnstyrelse hade till Stockholms stadsfullmäktige gjort en motsvarande framställning om anslag till Mälarens reglering och godkännande av det framlagda avtalsförslaget.

I ärendet ha utlåtanden avgivits av *statskontoret, lantbruksstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* samt *vattenfallsstyrelsen*. Myndigheterna ha tillstyrkt, att det upprättade avtalsförslaget godkännes för statens räkning samt att statsbidrag till regleringsföretaget beviljas i enlighet med Mälaregleringsföreningens förslag. Statskontoret har dock påyrkat, att vissa detaljändringar göras i avtalsförslaget samt att anslag för ändamålet anvisas utan avdrag för det belopp, vilket vissa Mälärstäder frivilligt utfäst sig utbetala såsom bidrag till regleringens genomförande. Ämbetsverket har här om anført i huvudsak följande.

Vidkommande detaljbestämmelserna i avtalsförslaget har statskontoret funnit anledning till viss erinran beträffande §§ 3 och 5.

Enligt § 3 skall kronans bidrag till kostnaderna för första etappen utbetalas till Stockholms stad på stadens framställning, allt eftersom arbetena enligt kontroll av kronans i § 6 omförmälda ombud fortskrida, dock att utbetalning icke skall ske i mindre poster än 20,000 kronor och att slutbetalning skall verkställas först sedan arbetena avsynats av nämnda ombud och därtill av vattendomstolen förordnad sakkunnig. Statskontoret vill framhålla, att paragrafens ordalydelse synes kunna giva stöd för den tolkningen, att staden, allt eftersom regleringsarbetena utföras, skulle vara berättigad att utfå statsbidrag motsvarande hela kostnaden för arbetena, så att alltså stadens skyldighet att slutgiltigt svara för företagets utgifter skulle inträda först efter det att staten betalat sin hälft av kostnaderna. En sådan ordning för statsbidragets utanordnande måste emellertid enligt statskontorets mening ur statens synpunkt framstå såsom mindre tillfredsställande, allrahelst som i § 5 förutsatts, att företaget under vissa omständigheter skulle kunna lämnas ofullbordat. Enligt vad som under hand upplysts av föreningens ordförande är det ej heller åsyftat, att statens bidragsplikt skulle fullgöras före stadens. Avsikten har i stället varit, att statsbidrag vid varje tillfälle skulle utbetalas allenast med belopp, som motsvarade hälften av vid tillfället utfört arbete. På grund av det anförda vill statskontoret ifrågasätta, huruvida icke paragrafen — med vissa förtydliganden jämväl på andra punkter — borde erhålla förslagsvis följande formulering:

»Kronans bidrag till kostnaderna för första etappen skall utbetalas till staden på dess framställning, allt eftersom arbetena enligt kontroll av Kronans i § 6 omförmälda ombud fortskrida. Utbetalning skall vid varje tillfälle i enlighet med bestämmelserna i § 2 ske med belopp, som motsvarar hälften av kostnaderna för det utförda arbetet, dock att staden icke äger att rekquirera bidrag i mindre poster än 20,000 kronor. Slutbetalning, däri inräknad kronans andel i de kapitaliserade kostnaderna för drift, underhåll och förnyelse av dammanläggningen ävensom för den av hydrografiska byrån utövade tillsynen, skall verkställas först sedan arbetena av nämnda ombud och därtill av vattendomstolen förordnad sakkunnig avsynats och godkänts.»

I § 5 föreskrives, att, därest till följd av krig eller svår ekonomisk kris regleringsarbetenas färdigställande skulle hindras, överläggningar mellan kronan och staden skola upptagas om regleringsföretagets avveckling, respektive fortsättande, samt att, om arbetenas färdigställande inom föreskri-

ven tid skulle försenas på grund av omständigheter, varöver staden ej äger rådighet, överläggningar likaledes skola upptagas angående de åtgärder, som av läget kunna betingas. Paragrafens innehåll giver emellertid icke någon ledning för bedömandet av spörsmålet, på vad sätt vid bristande överensstämmelse mellan statens och stadens önskemål beträffande företaget den mellan parterna uppkomna tvisten skall lösas. Statskontoret, som anser, att bestämmelse i sådant avseende bör meddelas, får för sin del förorda, att avgörandet av eventuella tvistefrågor hänskjutes till Kungl. Maj:t och att fördenskull åt paragrafen gives förslagsvis följande avfattning:

»Skulle till följd av krig eller svår ekonomisk kris regleringsarbetenas färdigställande inom överenskommen tid hindras, skola vid sådan force majeure mellan Kronan och staden överläggningar upptagas om regleringsföretagets avveckling, respektive fortsättande. Det tillkommer Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida företaget skall avbrytas eller slutföras.

Skulle eljest arbetenas färdigställande inom föreskriven tid försenas på grund av omständigheter, varöver staden ej råder, må staden likaledes hos Kungl. Maj:t hemställa om besked rörande de åtgärder, som av läget kunna betingas.»

Vad härefter gäller föreningens beräkning av anslagsbehovet, vill statskontoret meddela, att ämbetsverket under hand inhämtat, att förut omförmälda städer, vilka beslutat bidraga till kostnaderna med tillhoppa 80,430 kronor, visserligen, med undantag av Sundbyberg, utfärdat skriftliga förbindelser å bidragen, att emellertid förbindelserna i allmänhet icke innehålla bestämmelse om förfallotid, samt att städerna torde hava förutsatt, att förbindelserna skulle infrias först efter det att regleringen slutförts. Med hänsyn härtill synes icke böra från statens sida påfordras, att sagda städer skulle inbetala sina bidrag förrän efter företagets fullbordan. Enligt förenämnda avtalsförslag skulle emellertid staten i förhållande till Stockholms stad vara piktig att utanordna bidrag efter hand som arbetena fortskrida. Då staten alltså kan bli nödsakad att förskottera omförmälda belopp å 80,430 kronor, vill statskontoret ifrågasätta, huruvida icke anslaget borde bestämmas till (331,735 + 80,430 =) 412,165 kronor. Ämbetsverket vill vidare föreslå, att den myndighet, till vars disposition anslaget kommer att ställas, anbefalles att i sinom tid indriva kronans fordran på ifrågavarande städer, att av städerna inbetalade bidragsbelopp tagas till uppbörd å anslaget, samt att, därest vid utgången av det budgetår, under vilket utgifter å anslaget senast må avföras, bidrag utestår oguldet, anslag för ändamålet uppföres å riksstaten med formellt belopp.

*Före-
draganden.*

Såsom inledningsvis antytts har behovet av en begränsning av Mälarens högvattenstånd gjort sig gällande sedan mycket lång tid tillbaka. Av de sedan år 1774 med vissa kortare avbrott föreliggande vattenståndsobservationerna framgår, att högre flöden förekommit med en viss regelbundenhet. I den mån odlingen skridit framåt, bebyggelsen av Mälarens stränder blivit tätare och samfärdseln utvecklats, ha olägenheterna icke blott av de exceptionella högvattenstånden utan även av vattenståndens växlingar överhuvud taget blivit alltmera framträdande. Det gäller numera icke blott att skapa skydd mot översvämningar utan även att åstadkomma en lämplig tappning och att begränsa lågvattenståndet, alltså åstadkomma en verklig reglering. Från att ha varit nästan uteslutande ett jordbruksintresse har frågan alltmera blivit av ingripande betydelse även för städerna, särskilt Stockholm,

för industrien och för kommunikationerna. Denna utvecklingstendens har blivit så framträdande, att statsmakterna år 1936 ansett sig böra i princip besluta, att, om staten framdeles skulle finna sig böra lämna sin medverkan till en reglering av Mälaren, de av företaget berörda markägarna med undantag av Stockholms stad skulle befrias från andra kostnader för företaget än sådana som de ville frivilligt åtaga sig. Till frågan om statens deltagande i ett blivande regleringsföretag togs emellertid icke slutlig ställning i nämnda sammanhang.

Det nu förliggande förslaget till en reglering av Mälaren, vilket utarbetats av Mälarregleringsföreningen i samråd med Stockholms stad, innebär i det av vattendomstolen godkända skicket, att en reglering skall ske i två etapper, av vilka den första skall avse en partiell och den andra en fullständig reglering av vattenavrinningen. För verkställande av den partiella regleringen har Stockholms stad av vattendomstolen berättigats att uppföra damm över Norrströms norra gren under Riksbron samt utföra vissa rensningar i denna gren mellan Riksbron och Norrbro; regleringen av vattenavrinningen enligt de för den partiella regleringen fastställda tappningsbestämmelserna skall ha påbörjats före den 1 januari 1943. För verkställande av den fullständiga regleringen har staden berättigats att uppföra damm över Stallkanalen på en plats omkring 30 meter väster om den västra bron över kanalen samt att utföra vissa rensningar i kanalen; dessa arbeten skola vara fullbordade före den 13 januari 1951. Angivna plan för Mälarens reglering har synts vattenfallsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen lämplig, och jag har för min del ingen erinran mot densamma.

Kostnaderna för genomförandet av den partiella regleringen, om vilken nu är fråga, ha beräknats till 824,330 kronor, om ett redan anvisat belopp av 50,000 kronor ej medräknas. Enligt det upprättade förslaget till avtal mellan staten och Stockholms stad skulle nämnda kostnad bestridas till lika delar av staten och staden, för vilket ändamål staten skulle lämna ett statsbidrag av 412,165 kronor; de frivilliga bidrag till regleringen å tillhoppa 80,430 kronor, vartill vissa Mälarstäder förbundit sig, skulle emellertid användas till nedbringande av statens utgifter för ändamålet. Med utgångspunkt härifrån har Mälarregleringsföreningen hemställt, att ett anslag av (412,165 — 80,430 =) 331,735 kronor måtte anvisas för ändamålet samt att det upprättade avtalsförslaget måtte godkännas av statsmakterna. Stockholms stadsfullmäktige ha vid sammanträde den 21 april 1941 beslutat för sin del godkänna avtalsförslaget samt beviljat Stockholms hamnstyrelse ett anslag av 248,400 kronor, motsvarande angivna belopp av 412,165 kronor minskat med dels 36,000 kronor för redan havda kostnader för Riksbrons utnyttjande för ändamålet, dels ock 127,675 kronor, utgörande beräknat kapitalvärde av framtida kostnader.

I huvudsak synas mig de framställda förslagen vara av beskaffenhet att kunna godtagas av staten. Jag vill därför hemställa, att Kungl. Maj:t måtte förelägga riksdagen förslag i ämnet. Beträffande kostnaderna för regleringen förutsätter jag emellertid, att Mälarregleringsföreningen, på sätt föreningen

själv framhållit, fortsätter sitt samarbete med Stockholms stads hamnstyrelse för att om möjligt åstadkomma en lägre kostnad; jämväl med vederbörande statliga fackmyndighet torde samarbete böra ske i angivna syfte. Såsom statskontoret anfört böra vidare vissa detaljändringar ske i det upprättade avtalsförslaget; därest riksdagen ej har någon erinran däremot, torde Kungl. Maj:t få besluta i vad mån dylika jämkningar böra ske. Vad slutligen gäller själva anslagsfrågan, är jag ense med statskontoret därom, att anslag för ändamålet med hänsyn till föreliggande omständigheter bör upptagas med bruttobeloppet av statsbidraget, varefter till statsverket inflytande frivilliga bidrag från Mälarstäderna böra bokföras såsom uppbörd å anslaget. Anslaget torde böra uppföras med ett avrundat belopp av 412,200 kronor samt erhålla reservationsanslags natur.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels bemyndiga Kungl. Maj:t att med Stockholms stad träffa avtal angående åtgärder för Mälarens reglering i huvudsaklig överensstämmelse med vid statsrådsprotokollet i detta ärende fogat förslag till avtal;

dels ock till *Grundförbättringar: Bidrag till Mälarens reglering* för budgetåret 1941/42 å driftbudgeten under nionde huvudtiteln anvisa ett *reservationsanslag* av ..... kronor 412,200.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall och förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Per Eldin.

Bilaga.

Förslag till avtal.

Mellan Kungl. Maj:t och Kronan, nedan kallad Kronan, å ena, samt Stockholms stad, nedan kallad staden, å andra sidan, har träffats följande avtal i anledning av det genom Österbygdens vattendomstols utslag den 13 januari 1941 Stockholms stad lämnade tillståndet att verkställa reglering av vattnets avrinning ur Mälaren.

§ 1.

Staden åtager sig:

att före den 1 januari 1943 utföra de för regleringens första etapp erforderliga arbetena och anläggningarna i enlighet med vattendomstolens utslag, utbetala såväl kostnaderna för förfarandet och utredningen vid vattendomstolen som utdömda ersättningar samt överhuvud genomföra regleringen i denna etapp ävensom att därefter för all framtid underhålla och förnya dessa anläggningar och ombesörja själva vattenavtappningen, samt

att vid framtida ombyggnad av Norrbro eller dess grundmurar iakttaga, att detta arbete ordnas på sådant sätt, att i samband därmed eller senare kunna verkställas de rensningar i brosektionen och Norrströms norra gren i övrigt, som kunna komma att erfordras för genomförandet av en fullständig reglering i överensstämmelse med av domstolen fastställda tappningsbestämmelser för den andra etappen av regleringen.

§ 2.

Kronan, som redan genom beslut den 30 april 1936 anvisat 25,000 kronor till förberedande åtgärder för Mälarens reglering, förbinder sig att såsom bidrag till kostnaderna för regleringens första etapp till staden utbetala hälften av de verkliga utgifterna härför, däri inberäknade bland annat kostnader för lucka med spel enligt inkomna anbud samt de efter 5 procent kapitaliserade kostnaderna för drift, underhåll och förnyelse av dammanläggningen ävensom för den av hydrografiska byrån utövade tillsynen, dock högst 437,165 kronor, varav redan utbetalats ovannämnda 25,000 kronor.

Om, efter infordrande av förnyade anbud å luckan med spel, ett lägre pris än det hittillsvarande erhålles, må ej den härigenom uppkomna besparingen vid beräkning av Kronans bidrag användas till täckning av eventuell ökning av kostnaderna för de övriga arbetena.

Staden, som jämväl, genom beslut den 16 mars 1936, redan anslagit 25,000 kronor till förberedande åtgärder för Mälarens reglering, åtager sig att betala återstoden av de verkliga kostnaderna för regleringens första etapp, varav sistnämnda 25,000 kronor redan utbetalats.

§ 3.

Kronans bidrag till kostnaderna för första etappen skall utbetalas till staden på dess framställning, allt eftersom arbetena enligt kontroll av Kronans i § 6 omförmälda ombud fortskrida, dock att utbetalning icke skall ske i mindre poster än 20,000 kronor och att slutbetalning verkställs, först sedan arbetena avsynats av nämnda ombud och därtill av vattendomstolen förordnad sakkunnig.

§ 4.

Då Kronans bidrag betingas ej endast av Kronans eget intresse utan jämväl av hänsyn till de övriga intressen utanför Stockholm, som beröras av regleringen, skola de frivilliga bidrag härtill, som kunna komma att lämnas av andra intressenter, till hela beloppet utgöra bidrag till fullgörande av Kronans betalningsskyldighet enligt ovan.

§ 5.

Skulle till följd av krig eller svår ekonomisk kris regleringsarbetenas färdigställande hindras, skola vid sådan force majeure mellan Kronan och staden överläggningar upptagas om regleringsföretagets avveckling respektive fortsättande.

Skulle arbetenas färdigställande inom föreskriven tid försenas på grund av omständigheter, varöver staden ej äger rådighet, skola likaledes överläggningar upptagas mellan Kronan och staden angående de åtgärder, som av läget kunna betingas.

§ 6.

Staden förbinder sig att lämna det ombud, åt vilket Kronan uppdrager att granska de verkliga kostnaderna för regleringens genomförande, fritt tillträde till arbetsplatsen samt medgiva honom rätt att taga del av stadens räkenskaper över regleringsarbetet.